

מאיר צבי גרוזמן

מפנקסו של מרצה

חוויות אישיות של מרצה בעבודתו

שוב שתק. בחן את תגובותנו והמשיך: "אם תיאות – תואיל בטובך לעשות למעני את החסד הזה: לומר בעת החופה, כאשר כלתך תסובב סביבך, את המילים: 'אלקנה בן חיה לזיווג הגון במהרה'."

דויד, שישב לצידו, פרץ בצחוק. "עוד סגולה" – הפטיר. וכאיש הלכה מובהק, התגרה באלקנה והוסיף: "היכן זה בשולחן ערוך? היכן זה בנושאי כליו? וודאי ראית את זה באחת החוברות הצפות ועולות חדשים לבקרים, ללא שעברו ביקורת, וללא שקיבלו הסכמה של תלמידי חכמים. לא כן?"

אלקנה נרתע לרגע מלשונו החדה והגיב במתינות ובנועם: "לא, לא, לא בספרי זוטא. המקורות לכך חשובים, ובהזדמנות – כשאתה תזדקק לסגולה זו – אגלה לך."

דויד נדלק: "אתה מאחל לי, שאזדקק לסגולה?"

"חלילה, רק אמרת!"

דויד קם מכסאו, פתח את דלת המרפסת ויצא. קמתי ויצאתי אחריו במטרה להחזירו לחדר ולהשכין שלום ביניהם. אלקנה הושיט את ידו והתנצל.

"ראה אלקנה", אמרתי, "אתה צריך להבין, רגעי החופה הם רגעים מרגשים, קשים, מבולבלים וחסרי שלוה. אהיה וודאי עסוק בעינינים שונים – מחשבתיים ומעשיים. אפשר שאשכח, אני לא מתחייב, נראה. נשתדל." "דויד" – כך פניתי לרעי – "אתה תזכיר לי!"

דויד בשלו: "לא! אני נגד סגולות, שאין להן מקור בגמרא ובהלכה." "אתה" – כך פנה לאלקנה – "תתפלל אל ה', וחזקה עליו, כי תפילתך לא תשוב ריקם. הפסוק 'על זאת יתפלל אליך כל חסיד לעת מצוא' – נסוב, במסכת ברכות, על אלה שעוסקים ב'עת מצוא', בחיפוש אחר הזיווג. כשיש לך סגולה תלמודית – למה אתה תר אחר סגולות אחרות?"

"תבין" – השיב אלקנה, "אין כאן סגולה אחרת. זו אותה סגולה. אני אכן עוסק בתפילה ל'עת מצוא', אולם אני מבקש להסתייע בחתן, ביום חופתו, ביום שבו נסלחים עוונותיו ונשמעת שוועתו! כלום אינך יודע,

הסגולה

ביום חתונתי שהיתי במלון "ישראל" שעל חוף ימה של תל-אביב. ירושלמי הייתי, וחתונתי אמורה היתה להתקיים באולמי "תל-אביב", שברחוב המסגר. אמרתי, לא אגיע לחתונה היישר מירושלים, ועוד בצום מלא. מוטב, שאנוח לפני כן במלון ואבוא לחתונה רגוע ושלו. ומאחר שחתן חייב להיות נתון תחת שמירה מפני המזיקים, ביקשתי את דויד – אחד מרעי הטובים, שעמו למדתי כחברותא בישיבה במשך ארבע שנים – שילווי באותו יום, יחבור אלי ויהיה עמי.

עוד אנו יושבים בחדרי שבמלון, ומישהו נקש בדלת. חברי קם ממקומו ופתח אותה לרווחה, והנה מתגלית דמותו של אלקנה – חבר נוסף מן הישיבה, ממחזור גבוה יותר, שמערכת הידידות בינינו היתה קלושה, רחוקה, וודאי שלא הדוקה. לא הזמנתי. איש גם לא ידע על שהותי במלון – פרט לבני המשפחה הקרובים. הכיצד ידע, שאני כאן, ומה רצה בביקור מפתיע זה?

נכנס, התיישב, התרווח ופתח: "היום אתה מתחתן – לא כן? זכית למה שאני עדיין לא זכית".

קטעתי את דבריו והפסקתי לרגע: "כלום באת לקנא בי, לתת בי את עינך הרעה?"

"לא, לא, חלילה" – השיב. "לא באתי להצר את צעדך ולהפריע לך לקראת שמחתך. כל אשר רציתי הוא, להעזר ולהסתייע בך, שגם אני כבר אוכל סוף סוף להגיע ליום המאושר".

כאן שתק, בחן אותי ואת ידידי, סקר את החדר סביב סביב ואמר: "קראתי באחד מספרי הסגולות, שיש כוח ביד החתן ביום חופתו להעתיך תפילה – ובתחום הזיווג דווקא – עבדך אלה הזקוקים לישועה מסוג זה. שם נאמר, שהערת התפילה חייבת להעשות, בשעה שהכלה מקיפה ומהלכת שבע פעמים סביב לחתן; זאת עת רצון. על החתן להרהר בשמו של המבקש ובשם אמו ולשטוח תפילה בפני בורא עולם, תפילה של שלוש מילים בלבד: 'לזיווג הגון במהרה'."

שחבוש אינו יכול להתיר את עצמו מבית האסורים והוא זקוק לעזרת אחרים? כלום שכחת, שבהרבה נושאים יש לפנות אל חכמים שיתפללו בעדך? כלום נעלמו מתודעתך כל המימרות שפותחות במילים: 'המתפלל על חבריו'...? לא! אין כאן סגולה איזוטרית חסרת בסיס תלמודי וחלכתי".

התערבתי בויכוח שהלך והתלהט, ושאלתי את אלקנה, מה ניתן לעשות כדי שלא אשכח את בקשתו. אלקנה היסס רגע לומר, את אשר רצה לומר, וכשהתעשת אמר: "אז תזמין אותי לחתונה. אבוא, אעמוד מאחורין, ובשעת ההקפות אמשוך במקטרונך משיכה קלה, ואתה תאמר: 'אלקנה בן חיה לזיווג הגון במהרה'. זה הכל. זה קשה?"

אכן קשה – הרהרתי. לא הזמנתי לחתונה, כי הוא לא בן כיתתי; לא ב"ועד" – בלשון הישיבה. עתה הוא כופה עצמו עלי ומחייבני להזמינו. לא שבעתי נחת מהצעתו, וכמעט שסרבתי לה, אך פתאום קמו ועמדו לנגדי, כל אותן שעות שהקדשתי בישיבה ללימוד מוסר, כל אותן שיחות ששמעתי מראשי הישיבה וממשגיחיה על אודות "נושא בעול עם חבריו", וכל אותן מעשיות מ"כה עשו חכמינו", שחינכוני לסייע לזולת. אמרתי: "בסדר". אלקנה חש, כי נוכחותו בחדר לא הביאה מרגוע, נחת ושלווה. הוא קם במהירות והושיט את היד – לדויד לאות ידידות, ולי – ל"מזל טוב" ו"להצלחה", והסתלק.

שיננתי: "אלקנה בן חיה לזיווג הגון במהרה".

פרק הזמן הסמוך לחופה היה סוער במידת-מה. עד היום אין אני מסוגל לעמוד על פשר הענין. נציג המועצה הדתית, שהגיע עם תיק הכתובה לחופה טען, שאין בידו כתב אישור המאשר את הרב, שאותו הזמנתי, לסדר את הקידושין – על אף שהיה זה רב-עיר מפורסם, מקורב אלינו, ואף הופיע לצורך סידור הקידושין – לא הורשה על ידי הנציג למלא תפקידו. מאחר שתיק הנשואין מטופל בתל-אביב, ואף החתונה מתקיימת בתל-אביב, כך נימק, אין רשות לרב עיר זרה לקיים טקס קידושין כאן. טיעונים, ויכוחים, הרמת קול – לא הועילו. הנציג עמד על דעתו. יודעי דבר לחשו באזני, כי הנציג מבקש, ככל הנראה, להיות מסדר הקידושין, ובפסילת הרב סלל את הדרך להציג את עצמו. הייתי במבוכה. חמי היה אף הוא במבוכה, והלבנת הפנים שהיתה לרב – לא

תשוער. דודי, ר' מרדכי, איש תושיה ויוזמה, נטל את העיניינים לידיים. הוא הסביר לרב העיר, את הבעיה שנוצרה, וקיבל את הסכמתו להציע להרב מרדכי שרייבמן (זצ"ל), תושב תל-אביב, שהיה אורחנו בחתונה, לסדר קידושין. הבעיה נפתרה. רב העיר פוייס, וניגשנו לחופה. את אלקנה בן חיה הספקתי – בשלשלת האירועים המרגיזה – לשכוח.

עוד הכלה ושושביניה מבצעות את ההקפות סביבי, ואני חש משיכה חזקה בז'קט החליפה. מחשבותי היו עסוקות בתפילה לבורא-עולם, להצלחת הנישואין ולבנין בית נאמן בישראל, וזה בא וקטע אותן למען עצמו. כמעט רגזתי, אך המוסר והחינוך חייבוני להיענות לאלקנה בן חיה. נענית.

החופה הסתיימה, ואנו מובלים לחדר הייחוד לטעום משהו לאחר יום הצום, ומשם הובלנו לאולם – אל קהל האורחים – לסעוד עם כולם, לרקוד עמם ולהיות במרכז האירוע. את אלקנה בן חיה לא ראיתי לאורך כל הערב החגיגי.

חלפו שלושה חדשים, ואני שומע נקישות על דלת ביתי. אלקנה בן חיה עומד בפתח, מחויך מאוזן לאוזן, לבוש בקפידה, ובידו בונבוניירה גדולה, ארוזה באריזת מתנה.

"מזל טוב! הכריז, 'התארסתי'".

הכנסתי פנימה, הושבתי בסלון וביקשתי שיספר את סיפורו. בלהט ובשמחה סיפר את שהתרחש עמו, מאז שהזכרתי מתחת לחופה. לבסוף שאל, היכן רעי דויד. הוא בטוח, שסיפורו המוצלח והמפתיע, יחלץ מדויד את דיעותיו הכפרניות בכל הנוגע לסגולות.

כשנפרד, הצביע אל עבר הבונבוניירה שעל השולחן ואמר: "זה בשבילכם".

★

שנים אחדות לאחר מכן היינו בניו יורק. שם, במוסד החינוכי שבו לימדתי, הכרתי מורה ללימודי היהדות, עזרא שמו, שהתחבב עלי והתיידד עמי בידדות כנה.

עזרא היה מורה מוצלח, אהוב על הבריות ומקובל על תלמידיו. בחברת המורים תפס מקום מרכזי, ודבריו השקולים נשמעו בקשב רב. אנשים אהבוהו והתקשרו אליו. עזרא גם שיגשג בתחום הכלכלי. בשעות הפנאי – בהפסקות או בשעת "חלון" – היה יושב ליד הטלפון הציבורי ומכוון את הברוקר לפעולות השקעה בשוק המניות. היה קונה בשעת ירידת המחירים ומוכר בזמן עלייתם. היה לו חוש מסחרי מפותח והוא תמיד ידע לקנות ולמכור בעיתוי הנכון. בעסקאות אלו הרוויח ממון רב. עזרא היה "שם דבר". אך דא עקא – עם כל הישגיו החיוביים – פיגר עזרא בתחום אחד, שבו לא האירה לו ההצלחה פנים: הוא היה רווק.

עזרא רצה מאד להנשא. גילו חייב זאת, אך מה לעשות והזיווג עדיין מתמהמה? עשרות רבות של שידוכין הוצעו לו – מן הארץ ומן העולם – ועדיין הזיווג מתמהמה. עזרא היה נואש, והוא הדביק את סביבתו באווירה זו. על אף שכולם ניסו לסייע לו – מי בעצה ומי במעשה – הכל היה לשוא. עזרא נותר רווק.

פעם, בשעת "חלון" ישבנו יחדיו בחדר המורים – נחים בכורסאות המרופדות, לוגמים קפה ומשוחחים שיחת חולין של תלמידי חכמים. פתאום נתכרכמו פניו ועצבות ירדה עליו: "מה תאמר, ידידי ר' מאיר" – כך פלט בדאגה – "כלום אין לך עצה, כיצד לקדם את נושא 'האיש-מקדש'?"

ברגע זה נזכרתי בסגולה של אלקנה בן חיה. סיפרתי לו את הסיפור מתחילתו ועד סופו, ולא פסחתי על "סעיף" הבונבוניירה.

עזרא פתח עלי זוג עיניים: "סגולה אתה אומר? אני עתיר סגולות! מה לא עשיתי כדי לזכות בזיווג הגון? אכלתי עשרות פרוסות חלה, שהוגשו לי מחלותיהם של חתנים; הייתי אצל 'לוחשים' שלחשו לי לחש נגד עין הרע; הייתי אצל 'יוצקים', שיצקו למעני עופרת כדי לסלק את הרוח הרעה המונעת את הזיווג; קבלתי מארץ ישראל חוטים אדומים, שהקיפו בהם את מצבתה של אמנו רחל, ואני עונד אותם על שתי ידי באורח קבע; שתיתי יין משרידי כוס הקידוש של קשישים, שזיווגם עלה יפה לפני יובל שנים; שלחתי פתקי בקשות, שיונחו על ציונו של יונתן בן עוזיאל בעמוקה; וכשהייתי בישראל, ביקרתי בבאר

שבע בביתו של הרב אבוטבול וישבתי שם כשעה על כסא הסגולה המסורתי; אכלתי קוביות סוכר ושיני שום, שחטפתי מעל המגש, שעליו הונח תינוק בן חודשו בעת קיום מצות 'פדיון הבן'; מה עוד אני צריך לעשות כדי לזכות בזיווג הגון ובמהרה? לא, אני לא מצפה ממך לסגולה – אני מצפה ממך לסייע ממשי ולמעשים ברורים".

עזרא לא נשא את הנאום הארוך כהתרסה נגד הסגולה וכביטוי לחוסר אמונתו בהן. כאיש שמוצאו מחלב רווי עזרא באמונה צרופה, ובכל דבר שריח היהדות נודף ממנו. הוא מאמין בחכמי ישראל, כפי שהוא מאמין בנביאי ישראל. הוא מאמין בתורה שבעל-פה, כפי שהוא מאמין בתורה שבכתב. הוא מאמין במנהגים, כפי שהוא מאמין בהלכה, והוא מאמין בסגולות, כפי שהוא מאמין במעשי-חכמים. לא שעזרא בולל את הדברים יחדיו ואינו מבחין בין דאורייתא לדרבנן, ובין חובה לרשות; עזרא הוא תלמיד חכם ומבחין גם מבחין – אך במישור הקיום וההיענות להלכה ולמנהג – אין אצלו כל הבדל. את היהדות יש, לדעתו, לקיים על כל מישוריה, גווניה ודרישותיה, והסגולות הן חלק מן הדרישות הללו. עזרא נשא את הנאום הארוך, אך ורק כדי לבטא את חוסר שביעות רצונו מן הסגולות, שלא "תיפקד" כדבעי, שאיכזבו, שלא הביאו מענה לדרישתו. הוא מוכן לנסות סגולה נוספת – ולא מתוך ייאוש וחוסר ברירה – אלא מתוך אמונה תמימה, אך הוא מבקש, שאבטיח לו, שהסגולה תפעל את פעולתה החיובית.

לא יכולתי להענות לדרישתו, ולא יכולתי להבטיחו דבר. הסברתי לו, שסגולה זו שונה מכל הסגולות שהתנסה בהן. היא מהווה תפילה לבורא, וכל אשר הוא מתבקש לעשות – לזמן את התפילה בעת-רצון, וחתן בשעת חופתו נתון בעת-רצון, המיוחדת רק לו.

עזרא הירחר בדבר. שתיקה שררה בחדר המורים. הפעמון, שצילצל לסיום ההפסקה, קטע את השתיקה שבינינו, וכניסתם של מורים נוספים לחדר, מנעה את המשכה. "נראה" – סיים עזרא את המפגש ויצא.

שבוע ימים חלף, וב"חלון" נוסף שהיה לשנינו – שוב באותו יום ושוב באותה שעה – יזם עזרא את חידוש השיחה ואמר: "ביררתי. לא שמעתי על סגולה זו. שמעתי על חשיבותו של חתן ביום חופתו, אך דווקא בשעה שהכלה מבצעת את ההקפות סביב לחתן – לא שמעתי.

ובכלל – כספרדי, אין אני מכיר במציאותן של ההקפות הללו, שאין אלא מנהג אשכנזי. כלום מציע אותה, שאחפש חתונה אשכנזית?

"כן" – השבתי.

למחרת – בהפסקה שבין שני שיעורים – נפגשנו בפרוזדור – במעבר שבין כתה לכתה – והוא אמר: "ביום ראשון הקרוב תתקיימה במרכז הקהילתי של יוצאי סוריה, 'שערי ציון', שלוש חתונות בזה אחר זה, כולן אשכנזיות. שלושת החתנים יחוו גם יחוו את המשיכה החזקה בז'קט החליפה. התפלל עלי שאצליח: עזרא בן מטילדה לזיווג הגון במהרה". להט קיום הסגולה היה פרוס על פניו.

חלפו שלושה חדשים, ובאחד מימי שני בבוקר הופיע עזרא לישיבה וחיפשני. כשמצא אותי בספריה, קרא לי החוצה ואמר בשמחה: "אתמול בלילה התארסתי. אתה הראשון המתבשר; שאר המורים יידעו על כך אחריו".

הגבתי ב"מזל טוב" ובכל אותן הברכות, שנהוג להעיתיר על ראשו של חתן מבשר, והוא, כלא שומע, דוחף לידי חבילה ואומר: "זה בשבילך, בונבונירה!"

★

גם באוניברסיטה האירה הסגולה פנים. ד"ר ליפא גרינר, חבר לפקולטה, איש חביב, נעים הליכות, שירתנו קודמת לחכמתו, פרש לאחרונה לגימלאות. נפרדנו ולא ראיתיו עוד. בהכנסי באחד הימים בשעת הצהריים, לקפיטריה להיטיב את ליבי בכריך, שהיה באמתחתי, ראיתיו יושב ליד אחד השולחנות ומעיין בספר קטן-מימדים. שמחתי לקראתו. לאחר הושטת ידיים לשלום והחלפת ברכות לבביות, התיישב לידי לחבור לי לחברה.

הוא סיפר, כי חזר ובא לאוניברסיטה אך ורק כדי לפגוש אותי. מאחר ששמע, כי השנה אני מקיים קורסים במסגרת המדרשה לבנות, ומאחר שיש לו בן שכבר הגיע לפרקו לפני זמן רב, והזיווג הנכון טרם הופיע, הגה רעיון – לבקש את עזרתי בנדון זה. הוא דיבר הרבה בשבח בנו, תיאר את מראהו, את השכלתו, את מעשיו ואת מידותיו, ולבסוף שאל,

בתחונן מה, אם אוכל לסייע לו ולהציע לבנו נערה, מבנות המדרשה, התואמת את דמות בנו.

סירבתי בעדינות, והדבר לא היה קל. הסברתי לו, את אשר ידוע לו וידוע לכל יתר המורים והמרצים, שאין אני עוסק בשידוכין, ואף לא כבדרך אגב וכזהזמנות חד-פעמיות. ככל יתר חברי אני נוהר מלהדביק לשמי את התואר "שדכן". כל נסיון – ולו הקלוש ביותר – להציע לנערה מסויימת הצעה כלשהי בתחום זה – מתפרסם עד מהרה, ודמותך כמרצה – גם אם אתה בכיר, מבוקש ומהולל, תטושטש, ותלבש דמות חדשה – "שדכן". מרצים הרוצים לשמור – על מעמדם, כבודם ומקומם בפקולטה – נמנעים מלשלוח יד בנושא זה. זאת ועוד: כל נסיון מסוג זה מחייב "הצצה" לחייו הפרטיים של ה"מוצע", ואולי גם לנבירה רחבה בעיניני המשפחה, הייחוס, הממון, המוצא וכל השאר. כמרצים, העומדים מאחורי הקתדרה, שכל תפקידם להנחיל השכלה לשומעיהם ולקדם את עולם המחקר, איש איש בתחומו – אנו נוהרים מאד לא לגלוש לעבר תחומים אחרים, כמו: שידוכין, אף שנושא זה חשוב בעיני הבורא עד מאד, והוא עוסק בכך ללא הפסקה.

הסברתי את הדברים לידידי הגימלאי. לצורך פיוסו הבטחתיו, כי אם יזדמן לידי משהו מתאים, לא אהסס בנקיטת יוזמה. הוא הבין, כי לפניו דחייה אדיבה ונימוסית, וכי אף הוא עצמו היה משיב תשובה זהה, לכל מי שהיה פונה אליו בפנייה דומה.

לפני שנפרדנו – נזכרתי בסיפורו של אלקנה בן חיה ובסגולה השימושית. סיפרתי לידידי את כל הסיפור – כולל סעיף הבונבונירה – ובחיוך כלשהו יעצתי לנסות. "אם לא יועיל, לא יזיק" – אמרתי בקול מגוחך, כמנסה להקהות במשהו את האמונה בסגולה. ידידי האזין בקשב רב לכל דברי. כשסיימתי, התנער משתיקתו ושאל במעין תמימות: "ואתה מאמין לסגולות?"

טרם השבתי – התמימות נעלמה מפניו והוא המשיך: "תמיהני עליך. אנו, שחונכנו להגיון, לבדיקה מדעית ולביקורת טקסטים – מסוגלים להאמין לסגולות? כשומרי מצוות אנו מאמינים לאשר אמרו חכמינו, כי הם, בכוח קדושתם ויכולתם הרוחנית, ידעו למסור דברים נעלמים, שעין אדם לא ראתה, ואוזן לא שמעה. בכוח זה הם ידעו לפרש לפנינו

את הכתובים וללמדנו את דרך קיום המצוות. זאת היא, איפוא, 'אמונת-חכמים' שבתוכנו, אך סגולות – מה זה?"

"ראה נא", המשיך, "אמונת חכמים' אינה ניתנת לבדיקה מדעית, וודאי שלא לביקורת, כי נקודת המוצא של דבריהם אינה הגיונית – פרי יזמה של בני אדם – אלא מידע עליון שנמסר לחכמים בלבד. כאשר חכמים אמרו, כי הגשמים נעצרים בשל אי הפרשת תרומות ומעשרות – זהו מידע עליון. כאשר הם אמרו, כי אשתו ובניו של אדם מתים בשל הפרת נדרים – אף זה מידע עליון, ושני אלה, לדוגמה, לא ניתנים לבדיקה ולביקורת כדי לאמתם. לפיכך אנו מצמצמים את הבדיקה והביקורת לטקסטים ולקביעות היסטוריות ומבקשים להעמידם על מהימנותם, אך לעולם לא חלקנו על דעת חכמים ולא הרהרנו אחר דבריהם. האם אמונה זו מחייבת אותנו גם לקבל את הסגולות הצצות ועולות בכל חברה ובכל מסגרת מאמינה? האם המושג 'אמונת חכמים' הוא נושא קל-ערך המתגלגל מדור לדור ומחייב להטילו על כל ממצאי סגולה או מנהג חדש ביהדות?"

כשראיתי שסיים את נאומו הארוך ונשתתק – שאלתי בעדינות ומבלי לפגוע ברגשותיו: "האם 'אמונת-חכמים' זו, שאתה דיברת בשיבחה, אינה מחייבת אותך להאמין בסגולות, שחכמי התלמוד עצמם אמרו? האם לא תאמין באותן סגולות המופיעות במסכת ברכות והמלמדות, כיצד יש להלחם ב'עין הרע' למשל? האם תדחה את כל ההוראות של חכמים המדריכות את האדם להלחם במזיקים והמצויות באמצעותו של הפרק 'ערבי פסחים'? היכן הקו המפריד בין 'אמונת חכמים' – שבה אתה רואה את עצמך מחוייב לקיים ולהאמין ללא כל שאלה, הרהור וביקורת, לבין 'אמונת חכמים' – שבה אתה רואה את עצמך משוחרר מלהאמין ומלקיים?"

כמאבד עשתונות השיב: "אתה רואה, כיצד התנגדו רבנים רבים, ובראשם רבי יחזקאל לנדאו – בעל 'נודע ביהודה' לצוואתו של רבי יהודה החסיד, הלא כן? מה תאמר בענין זה?"

"אומר ואומר" – השבתי. "הצוואה נועדה בראש ובראשונה לבני משפחתו, ולא לכלל עם ישראל. הצוואה אינה מופיעה בתלמוד, וספק אם יש לה מקורות בו. הצוואה אינה מערכת סגולות, אלא המנעות

מפעולות מסויימות, שלדעת מחברה הן עלולות למנוע הצלחה או אפילו לגרום נזק; מה לצוואה ולאמונה בדברי חכמי התלמוד, שהורו הוראות שענינן סגולות? זאת ועוד – היחס השלילי של אחדים מרבני הדורות לצוואה – אינו ביטוי לאבדן 'אמונת-חכמים'. איש מן המתנגדים הללו לא הטיל ספק ברבי יהודה החסיד וביכולתו לדעת דברים נעלמים ונשגבים. השאלה היתה, אם עלינו – כלל ישראל בכל דוד ודוד – לאמץ את הצוואה, לשמרה ולהפכה לחלק מאורח חיינו. מה לויכוח הזה עם המושג 'אמונת חכמים'?

ביקשתי להוסיף משפטים נוספים בענין הצוואה, אך הוא קטע את דברי ואמר בניצחון מה: "ומה תאמר על 'מנהג הכפרות'? וכי אינך יודע שרבים מחכמי ישראל, עוד מן הראשונים, התנגדו למנהג זה? גם רבינו יוסף קארו, בהתייחסו ב'שולחן ערוך' למנהג זה – שולל אותו מכל וכל, הלא כן?"

"אכן כן" – השבתי, "אך מה ל'מנהג הכפרות' ולסגולות שמקורן בדברי חכמים שבתלמוד? מנהג מתהווה בקרב החברה היהודית; פעמים שמקורו מלמעלה – ממעשה של מנהיג מוכתר ומקובל, כמו ענין התכריכים של רבן גמליאל, ופעמים שמוצאו מלמטה – מקרב העם, כמו המנהג של בנות ישראל, שהחמירו על עצמן 'שבעה נקיים'. כל מנהג – בשל התהוותו הטבעית – חייב לעבור בדיקת חכמים המבוססת, בעיקר, על השאלות בדבר מקורו, היקף התפשטותו, וכיצד הוא יסייע ליהדות להגביר את עבודת-השם ואת קיום המצוות. בנושא הכפרות נחלקו הדעות – אלה שוללים, ואלה מחייבים, אך סגולות – הוא נושא אחר, שאין לדון בו כפי שדנים במנהגים".

"כוונתך לומר", כך הגיב, "שעלי לקבל את כל הסגולות שביהדות ולהכניסם תחת כנפי 'אמונת חכמים' ללא הרהור וערעור?"

"לא זאת אמרתי" – השבתי. "אמרתי, שאינך יכול לשלול את כל הסגולות שביהדות בצורה גורפת, לפסול אותן ולהוציאן מכלל היהדות. אני מסכים, שכל סגולה וסגולה חייבת בדיקה – למקורה, למשמעותה ובעיקר – לאופן קיומה. רבות הן הסגולות, שמקורן בעובדי עבודה זרה ובאמונות העמים, רבות הן הסגולות, שמקורן בחברות פרימיטיביות חסרות כל ידיעה באמונות ודיעות שביהדות, ולפיכך – כשם שאין

לשלול את כל הסגולות, כך אין לקבל בעיניים עיוורות את כל הסגולות, אך להאזין לסגולה, לבדקה, לבוחנה ולנסות לאמצה – במקום שתמו הדרכים האחרות – זאת אני סבור, שיש לעשות!"

"זאת ועוד" – כך המשכתי מבלי לאפשר לו לקטוע את דברי – "אם הייתי מציע לך לבצע מעשים מוזרים, הנוגדים את אורח החיים המודרני, כמו: קבורת כבד של תרנגול באדמה, ובתום שבועיים – להוציא את שרידיו ולהניחם תחת משכבו של בןך – ניחא! אם הייתי מציע לך לקחת עיני צפרדע, לשרפן, לטחנן ולפזר את אפרם במים ולהשקות במים אלה את בןך – ניחא. הסתייגותך מסגולות אלו היתה מובנת ומתקבלת, אך תן דעתך לסגולה המוצעת: שחתן ישא תפילה בשעת חופתו – מה נוגד כאן את תפיסתך הדתית ואת אורח-חייך המודרני? מה לסגולה הזאת ולחינוך שקבלנו לבדיקה מדעית ולביקורת טקסטים?"

כאן השתררה שתיקה. הוא קם, הכניס את הספר לכיס חיקו, חבש את כובעו על כיפתו, הושיט את ידו לשלום והלך. החיוכים ששפכו ממנו בתחילת השיחה נעלמו. אפשר, שבהפרדו ממני נטל עמו מועקה, חוסר שביעות רצון, ואולי מעט מן הכעס. חשתי בחוסר נעימות.

חלפו כשלושה חדשים, ושוב נפגשתי בד"ר ליפא גרינר בקפיטריה, ושוב בשעת הצהרים, ושוב ליד אותו שולחן שישבנו אז. אף הפעם הוא עיין בספר קטן-מימדים, והמתין לי. על השולחן היתה מונחת חבילה דקה, ארוזה באריזת מתנה ובנייר, שמודפס עליו שמו של מפעל ממתקים מפורסם. הבנתי. "מזל טוב" – אמרתי.

לאחר שסיפר את סיפורו תוך כדי שפעת חיוכים, קם, הכניס את ספרו לחיקו, חבש את כובעו על כיפתו והושיט את ידו לשלום, כשהוא משמיע הרבה מילות תודה. "דרך אגב", אמר, "החבילה בשבילך, בונבוגיירה". בחיוך רחב יצא את הקפיטריה, כששביעות-רצון פשטה על פניו. הכעס – שהיה מנת חלקו בפעם הקודמת – נעלם. שמחתי בשמחתו. לא תמהתי על מהירות יציאתו. אפשר, שחשש שמא אתגרה בו ואעמידהו במבחן האמונה על-אודות הסגולה, שסייעה לו ופתרה לו את בעייתו... אך דבר אחד ברור עלה מתוך סיפורו: הוא קיים את הסגולה.

★

באמתחתי יש מקרה אחד נוסף, שאף עליו רצוני לספר.

הוזמנתי לשהות בשבת במלון, באחד מבתי ההארחה שבגליל, בחברת משפחת ידידים, שבנה השני התחתן באותו שבוע. הבן הראשון, אפי, היה רווק, ועדיין לא מצא את זיווגו. לא היה זה קל למשפחה להסכים לנישואיו של השני, כל עוד שרוי הראשון בגפו. בתחילה ניסה האב לטעון: "לא ייעשה כן במקומנו", אך כשראה, שהוא מונע מן הזוג להכנס לחופה, בניגוד לדעתם של כל בני המשפחה, המחותנים וכל היועצים למיניהם – שנשאלו ושלא נשאלו – הסכים לבסוף להוביל את הבן לחופה. "אני מקווה" – כך אמר לי, בשעה שצעד כשושבין לחופה – "כי אפי יוושע בזכות חתונה זו".

בליל שבת, לאחר שתמה הסעודה השבתית, וכבר בירכו את שבע הברכות – פרשו רוב המוזמנים לחדריהם לשינת שבת. נותרנו קומץ בני משפחה וידידים – והתרכזנו בפינת אחד האולמות למסיבת עונג שבת, שהיתה מורכבת משירה, דברי תורה ופיצוח פיצוחים, ואף ספלי תה וקפה הוגשו בידי המלצרים.

בתום אמירת דברי התורה, שבה כובדתי, סיפרתי לקומץ המשתתפים את סיפורו של אלקנה בן חיה ואת סיפור הסגולה. במהלך הסיפור הפניתי מבט לעבר אפי, שישב עמנו ונטל חלק פעיל במסיבה זו. ראיתי, כי עיניו פקוחות לרווחה, וכל מילה שיצאה מפי נפלה על אוזן קשבת, על ראש פתוח ועל לב סוער ומתייסר. לפני שפרשנו לחדרים, ניגש אלי אפי ואמר: "זה סיפור אמיתי? אתה רציני?" ולאחר חרהור של רגע אמר: "אנסה את זה!"

אפי – בוגר בית-ספר תיכון דתי ויוצא יחידה צבאית מובחרת – שמר לאורך כל הדרך הצבאית על קיום המצוות, וכך הוא גם כיום, אך חדת אצלו היא ענין של "מלומדה"; מה שראה אצל הוריו ומה שקיבל בתיכון – זה מה שיש. אפי לא הוסיף משלו מאומה; הוא אינו מוצא לנכון להשתתף בשיעורי גמרא, הלכה או כל שיעור אחר ביהדות. אפי גם אינו יוזם למידה עצמית או קריאה במקורות היהדות. אפי יהיה, בסופו של דבר, "בעל-בית" במובן המקובל של המילה. אם יזכה וישא

נערה דתית – שתרצה כמוהו לשמור על מצוות – תהיה זו משפחה דתית רגילה, ששומרת על מה שהיהדות דורשת, ותו לא. מאחר שמידת ההלכות שלמד בתיכון היתה זעירה, הוא אינו יודע הרבה. נדמה לו, שדי לו במה שיש לו. הוא גם אינו מודע לשאלות הלכתיות החייבות לעלות לפניו בכל עת, שהוא בא לקיים מצוות. בשבת, כשהוא מקדש על היין, לדוגמה, הוא אינו מודע לכמות היין שיש למלא בכוס, הוא אינו מודע לצורך בשטיפת הכוס ובהדחתה בטרם הקידוש; הוא אינו מודע באיזו יד יש לאחוז את הכוס, וכיצד יש לאחוז בה, והוא גם אינו מודע לכמות השתייה ולצורתה. הוא מקיים מצוות ככל שנראה לו, ומה שנראה לו – זה מה שראה אצל אביו, שאף הוא פרי גידול בית-ספר תיכון דתי.

מובן מאליו, שאפי אינו יודע להבחין בין עיקר וטפל ביהדות. הוא אינו יודע להבחין בין דאורייתא לדרבנן, בין הלכה למנהג – ובין אמונה אמיתית לאמונה טפילה. כל היהדות היא אחת, והוא מקיים אותה מבלי לשאול שאלות ומבלי להתעמק בה יתר על המידה.

גבולות קיום המצוות אצל אפי מטושטשים. הגדרותיהן, עיניין ומיון – ממנו והלאה. זה לא תחום התעניינותו. יש לו עיניינים אחרים לעסוק בהם, וקיום המצוות אינו אלא אורח חיים רגיל, כאכילה, כשינה וכטיפול הגייני. עליו לקיים את הדברים, ודי בכך. תורת המחשבים, שבה הוא עוסק – מעניינת אותו יותר.

לפיכך כששמע אפי על הסגולה של אלקנה – לא מצא לנכון לשאול שאלות אמונה ולהציג תמיהות ביקורתיות. סגולות נראות בעיניו כיהדות אמיתית, שאם יהיה צורך, הוא יקיים אותן ללא ויכוח וללא עוררין. הוסף לכך את העובדה, שסגולה זו יכולה לסייע לו במשאלותיו – על אחת כמה וכמה, שיש לקיימה.

אפי החליט, איפוא, לתור אחר חתונה ולקיים את הסגולה. גם הוא, כקודמיו, התמסר לקיומה.

הקורא משער את ההמשך: הבונבונירה הונחה על שולחני כעבור שלושה חדשים. כעבור ששה חדשים השתתפנו בחתונתו של אפי, ובמהלך החתונה ביקש ממני פעמים אחדות, שארקוד עמו ורק עמו.

רק שנינו ידענו את סוד אושרו.

★

מאז מקרים אלה שתוארו לעיל, סיפרתי על הסגולה ל"נזקקים" שונים. אחדים חזרו ודיווחו על הצלחת הסגולה, חלק מהם אף הביא בונבונירות, ואחרים לא חזרו ולא דיווחו. אפשר, שלא ניצלו את הסגולה, אפשר, שניצלו והיא לא פעלה מסיבה בלתי ברורה, ואפשר שניצלו, והיא פעלה, אלא שמטעמי חיסכון מחיר הבונבונירה נמנעו מלחזור ולספר את סיפור ההצלחה, או אולי בשל בשתם להודות באמונת הסגולות, הנוגדת, לכאורה, את המחשבה המודרנית, שבה הם מתהדרים.

כך או כך – אני מדוצה, שעולה בידי לסייע לאלה הזקוקים לסיוע ולהיעשות שותף להקב"ה במעשה בראשית, אך אחת עלי לשאול את פוסקי ההלכה ואת היושבים על מדין: כלום אין אני זכאי – כמעניק את סוד הסגולה – לדמי שדכנות כלשהם, מעבר למתנת הבונבונירה?

★